
KÉRDÉSEK ÉS VÁLASZOK

VOIGT VILMOS KÖSZÖNTÉSE

VOIGT VILMOS HATVANÉVES

Jung Károly Voigt Vilmos tanár urat méltató szavait a Híd szerkesztői nevében a magam jókívánságaival toldva meg, folyóiratunk munkatársát köszöntöm születése hatvanadik évfordulóján, egyúttal régi barátunkat, aki Tanszékünkön a magyar (és az európai) folklórtudomány kérdéseivel magas szinten, európai távlatokból szemlélődve oktatta a magiszteri tudományos fokozatot megszerezni készülő hallgatóinkat, és tanácsaival, segítségével jelentős mértékben járult néprajz-tudományunk kibontakozásához, hiszen alapjai lerakásában is segítségünkre volt.

BORI Imre

VOIGT VILMOS KÖSZÖNTÉSE A 60. SZÜLETÉSNAPJA ALKALMÁBÓL RENDEZETT ÜNNEPSÉGEN*

J U N G K Á R O L Y

Elnök Úr, tisztelt ünnepeltünk, Voigt Vilmos Professor Úr, tisztelt ünneplő közönség, Hölgyeim és Uraim!

Számomra különleges megtiszteltetés és alkalom, hogy a szakma nevében köszönhetem dr. Voigt Vilmos tanszékvezető professzor urat ezen az ünnepségen, 60. születésnapja alkalmából. Élve az alkalommal, a vidék nevében is köszöntöm ünnepeltünket, hozzátéve nyomban, hogy a „vidék” szót nem a székesfővárosban járatos jelentésében használom: köszöntésem ugyanis a Délvidék nevében is szól, sőt, hogy a dolog ennél is zavaróbb legyen, az Újvidéken élő tisztelők és barátok köszöntését és nagyrabecsülését is tolmácsolhatom.

Mivel Voigt Vilmosról módomban állt írásban is megnyilatkoznom a mai napon először kézbe vehető gazdag tartalmú Festschriftben, az ott olvashatókat nem lenne elegáns élőlészóban megismételni, s ünnepeltünkhöz méltatlan is lenne. Az egyetemi tanár ne ismétелgesse önmagát; illik tudnia megnyilatkoznia írásos és élőlészavas formában is ugyanarról a kérdésről – hallhattam valószínűleg éppen Voigt Vilmostól, ha más összefüggésben is.

Ami tehát nyomtatásban már olvasható, nincs szándékomban újramondani; ezért ezen az ünnepi ülésen négy olyan aspektusról szólnék ünnepeltünk személyének és tudományos munkásságának, amiről ott nem volt szó. Jelesen: (a) a tanár és az ember hűségéről; (b) a rendszeralkotó tudósról; (c) a kezdeményezőről, valamint (d) a hídepítő és kapcsolattartó folkloristáról.

* E köszöntő élőlészavas változata elhangzott 2000. április 14-én, Budapesten, a Néprajzi Múzeum dísztermében, a Magyar Néprajzi Társaság Folklor Szakosztálya által rendezett ünnepi ülésen, Voigt Vilmos 60. születésnapja alkalmából. Az ünnepi ülésen Gráfik Imre elnökölt.

A tanár és az ember hűségéről. Voigt Vilmos harminchét esztendeje az ELTE Folklore Tanszékének dolgozója, egyetlen félév kivételével, melyet igazgatóhelyettesként az MTA Néprajzi Kutatócsoportjában (is) töltött. Végigjárta a szokásos egyetemi számlérlát, s ma tanszékvezető egyetemi tanárt tisztelhetünk személyében. Ha magyar–néprajz szakos oklevele megszerzésekor (1963-ban) nem Ortutay Gyula meghívását fogadja el a pesti Folklore Tanszékre, hanem más stallum mellett dönt, akkor munkatempóját, tájékozottságát, kutató szenvedélyét ismerve napjainkra (például) sokkal többet tudhatnánk már régi magyar irodalmunkról, az írásbeliség és a szóbeliség összefüggéseiről, közköltészetként meghatározott irodalomtörténeti kategóriánk mibenlétéről stb. Ha nem a folklorisztika művelése mellett dönt, akkor kedvelt mesterségünk kárára, ám a magyar irodalomtörténet-írás javára az elmúlt évtizedekben írt sok száz tanulmánya, beszámolója, ismertetése, kommentárja, műfaj-monográfiája, összehasonlító áttekintése a mai magyar irodalomtörténet-írást gazdagítaná. Nem elképzelhetetlen, hogy ilyen döntése esetén az RMKT sorozatai – opusa alapján ítélve elsősorban a 16. századi, de valószínűleg a 17. századi is – ma már több kötetten lennének gazdagabbak, s Voigt Vilmos már-már szélsőséges filológus szenvedélyét ismerve, minden szöveggöttehez legalább ugyanolyan terjedelmű jegyzetkötet is tartozna, a magyar mellett teljes(nek vehető) európai kitekintéssel. (Mindenesetre nagyon jó tudni, hogy régi magyar irodalmunk ma munkálkodó kitűnő kutatói közül nem is egy olyan van, aki Ünnepeztünk tanítványának tekinti magát, miként azt a Voigt-Festschriftben olvasható több dolgozat is bizonyítja.)

De válhatott volna az irodalomtudomány teoretikusává is, hisz egyetemi tanulmányait követően állásajánlattal irodalomelméleti tanszék is megkereste. Ha emellett az ajánlat mellett dönt, munkatempóját, tájékozottságát, kutatói szenvedélyét ismerve Ünnepeztünk ma – tanulmányainak seregével, könyveivel – e diszciplína magyar és európai élvonalában tudnánk. Ilyen választása esetén ugyancsak szeretett mesterségünk lenne ösztövérebb, hisz számos téma és kérdéskör várna majdani kutatójára.

De távozhatott volna Debrecenbe is 1963-ban, Gunda Béla hívására az ottani Néprajzi Intézetbe, ugyancsak folkloristának, s akkor valószínűleg más hangsúlyokkal lett volna még gazdagabb a debreceni néprajzkutatás és -oktatás, egy „vidéki” egyetemen, hogy ezúttal az előzőekben már említett terminus székesfővárosi konnotációját (is) említsem, korántsem az egyetértés jegyében.

Voigt Vilmos tehát, a tanár és az ember, mindmáig hű maradt választott munkahelyéhez. S hogy közben az irodalomtörténet-(írás) és az irodalomelmélet számára is megszívlelendő dolgozatai, utalásai, problémafölvetései, javaslatái is olvashatóak, az azt igazolja, hogy legfőbb kutatási területét, a magyar és összehasonlító folklorisztikát is az interdiszciplinaritás jegyében tudja el-

képzelné és művelni. S hogy ezeken a területeken is figyelik dolgozatait és tevékenységét, az természetes.

Az eddig elmondottakból következik, hogy Voigt Vilmos csaknem négy évtizeden át hű maradt a magyar folklorisztikához, persze nem a köldöknéző magyar néprajzolás jelentésében. Kutatásainak, dolgozatainak, cikkeinek a nemzetközi kitekintés távlata adja meg az egybevető háttérrel: a magyar folklór jelenségeit európai és tágabb összefüggéseiben szemléli és szemlélteti, s ugyanennek a szemléletnek jegyében szorgalmazta munkálkodásának kezdetétől fogva a magyarországi etnikai (cigány stb.), nemzeti (délsláv, szlovák, német stb.) és felekezeti (zsidó) kisebbségek folklórájának gyűjtését, vizsgálatát. S hogy mindez a kelet-közép-európai folklorisztika megismerésének, összehasonlító vizsgálatának, értelmezésének jegyében fogalmazódott meg, azt nem kell külön hangsúlyozni. (De kell. Van, amit számtalanszor el kell mondani, hátha többen is megszívlelik.)

S nem lehet nem ejteni szót Ünnepeztünk hűségéről anyanyelvéhez. Ebben a Szögedről elszármazott embör hűsége is ott munkálkodik, valami immanens szögediség, ami egyben ragaszkodás is, s ebben méltó utóda szülővárosa nagyjainak, például Bálint Sándornak, a szögedi szentembernek, századunk egyik legnagyobb magyar folklóristájának, vagy a másik nagy szögedinek, Löw Immánuelnek, aki a Város és a nagytáj anyanyelvén szólt hitsorsosaihoz a szegedi zsinagógában. S mindez hűség anyanyelvéhez is egyben, a magyar nyelvhez. Legendás nyelvismerete és -tudása folytán lehetett volna német, amerikai (sőt más) egyetemek tanára is. Voigt professzor nem szegte meg hűségét kibocsátó (és munkahelyül választott) egyeteméhez, anyanyelvéhez és anyanyelvű tudományosságához. Emellett világ- és egyéb nyelveken alkotott művei vagy műveinek fordításai opusának legalább felét teszik ki.

S persze amit a hűség kapcsán valószínűleg először kellett volna említeni: ami az anyanyelvhez és a választott tudományozakhoz mérve is elsődleges: hűségét e kicsiny országhoz. Mert kaphatott volna katedrát például Bécsben is (mint hallatszott), de Amerikában is. Voigt Vilmos maradt választott (és szeretett) tanszékén és Magyarországon. A magyar folklórról ugyanis oly sok mindent nem tudunk még! Jó lenne, ha a nemzeti érzület felkentjei ebben az országban ezt végre észrevennék. S hogy mégse teszik, számukra ez kétségbevonhatatlanul a szegénységi bizonyítványt jelenti.

A rendszeralkotó tudósról. Voigt Vilmos professzornak nincs publikált tudományos bibliográfiája. A miértten el lehetne gondolkozni. Aki azonban valamelyest ismeri munkáit, tudja, hogy a magyar folklór egésze érdekelte mindig, rendszerszerűségében vizsgálva népi kultúráknak (s tenném hozzá: magyar és európai valónknak) e megkerülhetetlen, gazdag és fontos területét. Ezen belül is kiemelt helyet nyert kutatásaiban és vizsgálataiban a magyar

népköltészet, melyet rendszer voltában vizsgált és interpretált, külön elemezve műfajhierarchiájának vonatkozásait. E vizsgálatnak aztán az egyetemes folklór tekintetében is alapvető elméleti következtetései születtek. Valószínűleg nincs olyan területe a magyar népköltészetnek, e terület elméleti kutatásának, amelyben jelentőset ne alkotott volna. Lássuk ezt érintőlegesen.

Epika. A népmese modern magyar kutatása nevéhez kötődik. E problematika egész tudományos karrierjét végigkíséri. Egyik interjújában maga is legfontosabb kutatási területének nevezi. V. J. Propp műveinek és munkásságának magyar recepciója (elsősorban a morfológia, de más problémák kapcsán is) számos cikke nélkül elképzelhetetlen. (Nyilván nem véletlen, hogy már tudományos pályájának legelején is a mese foglalkoztatja: az állatok királyáról írt dolgozata 1961-ben jelent meg.) A (magyar) népmonda kérdéseit alapvető elméleti tanulmányokban vizsgálta. Mi sem természetesebb mint az, hogy ide tartozó tanulmányait a nemzetközi mondanakutatás is ismeri és kamatoztatja. Nem egy olyan mondatípusunk van, melynek kutatására ő hívta fel a figyelmet a magyar folkloriztikában. Opusában a proverbiumok vizsgálata is kitüntetett helyet foglal el. A magyar (és nemzetközi) parömiológia tudománytörténete Voigt Vilmos műveinek ismerete nélkül nem írható meg.

Amit a magyar (virtuális) verses epika (sőt: hősepika!) kérdéseiről írt, máig is alapvető, függetlenül a párhuzamosan publikált egyéb felfogásoktól és közelítésmódoktól. Hogy vonatkozó dolgozatai ennek a kérdésnek kapcsán nem váltak népszerűvé, azon ugyancsak el lehet gondolkozni. (Mint egy helyütt tőle megtudható: ennek a kérdésnek kapcsán is a folklór tényei érdeklik, nem pedig a kollégák lelkivilága.)

A magyar folklór líráról írt dolgozatai nélkülözhetetlenek. Gondoljunk csak például a magyar strófikus líra kérdése (és kezdetei) kapcsán írt alapvető és illúziótisztázó dolgozataira, vagy a menyasszonysíratóval kapcsolatos publikációira. Ez utóbbinak a felfedezése nevéhez fűződik. A folklór esztétikájáról könyvet írt, a folklórelmélet köréből külön foglalkozott a variáns és invariáns, a folklorizmus és neofolklorizmus, a szájhagyományozás törvényszerűségei kérdésével. E műveken néprajzkutató nemzedékek iskoláztak. A folklór textológia kérdései napjainkig foglalkoztatják. A népköltési (folklór) alkotások kritikai kiadásának szabályzatát ugyancsak Voigt Vilmos dolgozta ki. Ezt nem ártana újra kiadni, hisz alig tapasztalható, hogy napjaink folklór szövegkiadásai alkalmazzák a benne lefektetett szabályokat. A szaklexikonokba írt címszavai köteteket töltenek ki. Ezekben teljes folklór- és népköltészet-elméleti összefoglalások rejlenek.

A kezdeményezőről. Négy évtizedes (eddig) tudományos pályája során egy sor kutatási téma, forma kezdeményezője és szorgalmazója volt. Amilyen mértékben kezdeményezte és támogatta a magyarországi kisebbségek folklór-

jának kutatását (az előbbieken már említést tettem róla), ugyanolyan mértékben szorgalmazta és támogatta a határon túli magyar nemzetiség folklórjának kutatását is. A mai nemzetiségi magyar néprajzkutatás, s ezen belül különösen a folklorisztika és a területileg releváns folklorisztikai komparatiztika eddigi eredményei, folyamatban levő munkálatai, megjelent és megjelentés előtt álló publikációinak sokasága nem valósulhattak volna meg személyes hozzájárulása, oktató és nevelő munkája, szakmai, lektori segítsége stb. nélkül. A felvidéki, délvidéki, erdélyi mai magyar folklórkutatók derék-hadának, fiatalabb nemzedékeinek élénk szakmai és tudományos kapcsolatai vannak Voigt Vilmossal. Ha nem lenne illetlenség ezen a helyen és ebben az ünnepi pillanatban erről beszélni, magam hosszan beszélhetnék, jugoszláviai magyar létemre, arról a negyedszázados tanítványi, szakmai, tudományos – s az sem titok – későbbi baráti kapcsolatáról, mely néprajzkutatói munkálkodásomat Ünnepeletünkkel összeköti. Magam irodalomtörténésznek készültem; ha az újvidéki magyar tanszéken még a hetvenes években megszervezett posztgraduális képzés során nem leszek Voigt Vilmos tanítványa, s százfelé érdeklődő, ingtag ifjanc frissdiplomás magyar szakos tanárként – Bori Imre, s vele együtt Voigt Vilmos jól átgondolt, célirányos pressziója eredményeként – nem kezdek el szülőfalumban folklór anyagot gyűjteni, majd ebből később vastag kéziratokat gyártani, a mai magyar folklorisztika sokkal boldogabb le(het)ne. Ünnepeletünk emellett tudományos konferenciák, tanácskozások sokaságát kezdeményezte és szervezte, az összehasonlító kutatásokat szorgalmazta és művelte, s arról sem szabad megfeledkezni, hogy mindig élen járt a korszerű vizsgálati és interpretációs módszerek megismerésében, művelésében a magyar folklorisztikában. (Itt csupán utalva a prózaepika morfológiájának vizsgálatára Propp monográfiája nyomán, vagy a folklorisztikai strukturalizmusra, továbbá a folklór szemiotikára, melynek egyik kezdeményezője volt, s nem csupán a magyar nyelvterületen. Ha már Propp említésre került: A mese morfológiájának első (részleges) magyar nyelvű publikálása nevéhez fűződik, a teljes magyar fordítás (javított) második és harmadik (!) kiadása pedig az általa szerkesztett szaktudományos sorozatban jelent meg. Nem lepne meg, ha néhány év múlva e szaktudományos monográfiának negyedik (magyar) kiadása is megjelenne és el is fogyna. Ahhoz azonban a modern szemléletű művek befogadására is nyitott folkloristákat kell oktatni és nevelni valakinek, hogy egy ilyen mű magyarul (is) kiadói siker legyen.

Hogy kezdeményező szerepe volt a magyar vallási néprajz kutatásának fellendítésében, az is közismert. Ez a diszciplína ma már a magyar néprajztudomány sikerágazata, olyan eredményekkel, melyek európai viszonylatban is kimagaslóak. A magyar vallási néprajz egyik kiadványsorozata a pesti Folklore Tanszék (társ)kiadásában jelenik meg, nem véletlenül.

A hídépítő és kapcsolatteremtő folkloristáról. Voigt Vilmos (egyik) fontos kutatási területe a magyar folklór tudománytörténete, európai és kelet-közép-európai kontextusa. Ez a vizsgálat csak úgy lehetséges, ha a kutató egyazon érdeklődéssel figyeli a Kelet és a Nyugat folklorisztikai kutatási eredményeit. Egyike azoknak a ritka kutatóknak a nemzetközi folklorisztikában, aki – amíg lehetett – idegen nyelvű tanulmányaiban, kongresszusi és tanácskozási beszámolóiban közvetítette a Kelet kutatási eredményeit a Nyugat felé, valamint a Nyugat eredményeit a Kelet irányába, s természetesen mindkettőt a magyar szakmai nyilvánosság okulására. Ez az „amíg lehetett” arra vonatkozik, hogy a Kelet kiadványai egyre nehezebben jutnak el az érdeklődő folklorista asztalára. Munkásságának ezzel a részével tehát hidat épített századunk utolsó évtizedeiben a Kelet és a Nyugat kutató nemzedékei között, akkor is, amikor ez még nem volt kimondottan egyszerű (és főként kívánatos) tevékenység. (Újra csak bizonyos vonatkozásban hazabeszélve nem lehet nem megemlíteni, hogy Ünnepeztünk szinte már tudományos karrierjének kezdetén rendszeres részvevő volt az azóta hamvába holt Jugoszlávia keleti és nyugati részének balkanológiai, szlavista és folklorista tanácskozásain. Ezeken több alkalommal – és több nyelven – vázolta fel a magyar–dél-szláv komparatív folklorisztika kutatásra váró és elvégzendő feladatait, valamint összegezte a tudományos eredményeket. Ha szabad itt újra személyesnek lennem, elmondhatom: éppen Voigt Vilmos készítésére és tanácsára e feladatok egy parányi részét az elmúlt évtizedekben alkalmam volt körüljárnom, s talán el is végeztem. Annyi további feladat van még a magyar folklór délkelet-európai és balkáni kapcsolatainak és kötődéseinek feltárásában, hogy ahhoz egy élet nem is lenne elég. Remélni kell, hogy lesznek még vállalkozók, akik az Ünnepeztünk által kijelölt úton tovább folytatják a magyar balkanológia művelését – a folklorisztika területén is.)

Hölgyeim és Uraim!

Köszöntő beszédem végén szabadjon itt alkalmasnak találnom az ünnepi pillanatot arra is, hogy kimondjam, ami egyébként eddig is evidens volt minden gondolkodó magyar folklorista számára. Jelesen azt, hogy Voigt Vilmos professzor a magyar folklorisztikának abba a régiójába tartozik, amelyet előtte – hogy az ezredzáró évszázad magyar néprajz-tudományosságának leginkább meghatározó személyiségeit vegyem sorra – a századfordulón egy Katona Lajos, a század elején és első felében egy Róheim Géza és egy Honti János neve és életműve fémjelez. S ezzel csupán olyasmire utalok magam is, amit másként Alan Dundes előszava már pregnánsan megfogalmazott Voigt Vilmos professzor nemrégiben megjelent angol nyelvű válogatott tanulmánykötetének előszavában.

Kedves Professzor Úr, kedves Vili, Isten éltesse!